

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://www.dsshop.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://bibliotek.dis-danmark.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NY

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM,

DR. PHIL., PRÆST.

SJETTE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI

1872 - 73.

Mester Niels Michelsen Aalborg.

Ved **Holger Fr. Rørdam.**

Den i Overskriften nævnte flittige Folkeskribent var født i Aalborg d. 16 September 1562. I sin Ungdom havde han et svageligt Legeme, og dette gav Anledning til, at han, efter at være bleven Student, især lagde sig efter Medicinen, som han studerede baade i Kjøbenhavn og i Rostock (paa hvilket sidste Sted han blev immatrikuleret 1588). Men senere ombyttede han dog denne Videnskab med Theologien. 1589 var han Respondens ved en theologisk Disputats af Professor D. Hans Slingerup, og Aaret efter blev han Præst paa Hammershus Slot i Nærheden af det nuværende Christiansstad i Skaane. Senere tog han Magistergraden i Kjøbenhavn, og 1600 blev han Præst i Noseby og Aaridsløf, ligeledes i Skaane, og siden tillige Provst i Villands Herred. Her begyndte han sin frugtbare Forfattervirksomhed, og han holdt sig, hvilket var et Særsyn i de Tider, udelukkende til Modersmaalet. Vel var en stor Del af hans Skrifter Oversættelser; men fra et folkeligt Synspunkt forringer dette ikke i nogen væsentlig Grad Betydningen af hans Forfattervirksomhed; thi man trængte til Oversættelser, saalænge de fleste Forfattere foretrak Latinen for Modersmaalet. Den danske Litteratur var endnu saa fattig paa Skrifter, der kunde tjene til Folkelæsning, at en Forfatter, hvis flittige Stræben gennem et langt Liv gik ud paa at skaffe en saadan Litteratur tilveje, fortjener Opmærksomhed og Tak, selv om

han for en Del lod sig nøje med en Oversætters mere beskedne Rolle. Et Par af hans ældste Arbejder, der forøvrigt ikke bleve trykte, vare Oversættelser af Skrifter, vedrørende Sagnhistorien, nemlig: »Danmarks første bebyggelse oc herkomst, sammeledis naar Borringholm oc Gulland er først besiddet af Danske mend. Nyligen fordansket aff den Gotiske Crønicke aff Niells Mickellsøn prest vdi Noseby oc Aaridsløff sogner¹⁾«, og »Den hvenske Krønike«, hvilken sidste nu er udgiven af Svend Grundtvig i Danmarks gamle Folkeviser. I, 38—44, men uden at Udgiveren har kjendt Oversætterens Navn. Mærkes kunde ogsaa Aalborgs Oversættelse af Elias Hasenmüllers »Jesviteske Historia« (1607), der udkom paa en Tid, da Jesuiternes Navn var paa alles Læber i Anledning af deres Forsøg paa at snige sig ind her i Landet og at lokke danske Ynglinge til deres Skoler.

M. Niels Michelsen Aalborg var altsaa fornemmelig Oversætter, dog blev han ogsaa original Forfatter; men det var nær kommet ham dyrt at staa. Han havde nemlig skrevet en Forklaring til Johannes Aabenbaring, som han 1609 personlig overleverede den theologiske Professor D. Hans Povlsen Resen med Begjæring om, at han vilde gjennemlæse Haandskriftet, forat det kunde faa det theologiske Fakultets Approbation til Trykken. Efterat Værket havde ligget et Halvaarstid hos Resen, mindede Forfatteren om det gjennem sin Ven, den anden theologiske Professor D. Kort Aslaksen (eller Axelsen), og Følgen var, at Resen nogen Tid efter sendte Værket til denne med den Besked, at han ikke fandt noget at bemærke derved, men ansaa det for et godt Arbejde. Hos Doctor Kort laa det nu atter et Halvaarstid; han kigede hist og her i det, men mente sig fritagen for at læse det helt igjennem, da Resen alt havde givet det sit Bifald; og da Forfatteren, hvem Ventetiden blev lang, atter mindede om Sagen, svarede Aslaksen, at han kunde sende Fortalen, saa skulde han nok besørge det fornødne med Bogtrykkeren.

---

¹⁾ Rørdam, Historieskrivn. i Danmark og Norge efter Ref. S. 133—4.

Endelig kom Bogen da ud 1611, og der var foreløbig ingen, der bemærkede noget stødende ved den. Imidlertid blev Aalborg 1612 forflyttet til Sognepræst i Helsingborg og Provst i Lugude og Sønderasbo Herreder, og syslede nu med andre litterære Arbejder, da paa een Gang et truende Uvejr trak op over hans Hoved.

I Januar 1614 var Præsten ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, M. Oluf Kock, bleven dømt fra sit Embede paa Grund af sin Helden til Kalvinismen og sine fanatiske Angreb paa Resen, der var den strænge Lutherdoms ivrigste Tilhænger hertillands. Til sit Forsvar havde Kock blandt andet fremlagt et Brev fra M. Niels Aalborg, hvori denne aabenbart havde stillet sig paa hans Side og opmuntret ham til uforfærdet at fortsætte Kampen uden at agte Modstandernes giftige Angreb og Bagvaskelser¹). Dette Brev havde vakt stærk Tvivl om Aalborgs Rettroenhed, og da nu en af Resens Venner i Jylland gjorde ham opmærksom paa, at Aalborgs Forklaring af Aabenbaringen, der ifølge Fortalen var udkommen med det theologiske Fakultets Approbation, indeholdt en Udtalelse af det Haab, at Hedningerne, der her i Livet ikke havde hørt noget om Christus, dog ved Guds Naade kunde blive salige, saa var dette nok til at stemple Forfatteren som en Kjætter. Sagen blev indberettet til Kongen, og der udgik Befaling til Biskoppen i Lund om at indstevne Mester Niels for Universitetets Domstol. Den 8 Juni 1614 kom Sagen for. Paa Kongens Vegne mødte Nicolaus Eggebrecht, Sekretær i det tyske Kancelli, som Aktor. Dommerne vare Medlemmerne af Konsistorium og Skaanes Biskop, M. Povl Mortensen Ostrup. Til det første Anklagepunkt, det angaaende Muligheden af Hedningernes Frelse, uden at være komne til Troen her i Livet, svarede Aalborg, at han i de 25 Aar, han havde været Præst, aldrig havde prædiket denne Lære, men at han havde fremsat den i sin Bog nærmest som andres Mening. Men det var saa

---

¹) Brevet er trykt i Kirkehist. Saml. I, 251—3.

uheldigt for ham, at de Autoriteter, han beraabte sig paa, vare reformerte Theologer, hvilket maatte forøge Mistanken. Havde han vidst, at Luther paa flere Steder i sine Skrifter ytrer det samme Haab, vilde han uden tvivl have bragt sine Anklagere i en ubehagelig Forlegenhed¹⁾. Nu kom dette imidlertid ikke frem, og det hjalp Aalborg kun lidet, at han erklærede sig villig til at tilbagekalde denne »vildfarende Lærdom«, han kunde dog ikke udlette den Mistanke, som Brevet til Kock havde vakt imod ham. Det andet Klagepunkt gik ud paa, at han i Skriftets Fortale havde sagt, at det udgik med det theologiske Fakultets Approbation. Da han til Støtte for denne Ytring fremlagde de Breve, D. Kort Aslaksen havde tilskrevet ham om Professorernes Gjennemsyn og Trykningen af Værket, saa forefaldt en højst karakteristisk Forhandling. Baade Resen og Aslaksen søgte at skyde Skylden paa hinanden, og til Slutning kom det ud, at ingen af dem havde læst Bogen, men den ene havde stolet paa den anden. Uagtet der altsaa i dette Stykke ikke med Billighed kunde gjøres noget Ansvar gjældende mod Forfatteren, som havde gjort alt, hvad der stod i hans Magt for at faa Skriftet censureret, og endskjønt han ikke gjorde noget Forsøg paa at forsvare sin ovenomtalte formentlig kjætterske Lære, men lovede at tilbagekalde den ved første Lejlighed, saa kunde han dog ikke opnaa Tilgivelse. Da Professorerne efter den anklagedes Begjæring gik i Forbøn for ham hos den kongelige Kansler, fik de til Svar, at Hs. Majestæt bestemt forlangte Dom i Sagen. Dommen, der er dateret d. 10. Juli 1614, kom til at lyde paa, at M. Niels Michelsen Aalborg paa Grund sin Afvigelse fra den rene Kirkelære havde forbrudt sit Præsteembede, med mindre Kongen af Naade vilde tilgive ham hans Forseelse²⁾. Herpaa var der imidlertid for Øje-

¹⁾ Jvfr. Pont. Ann. III, 600 Ussing, Kirkeforfatn. I, 195.

²⁾ Den originale Domsakt med Universitetets Segl findes i Kgl. Bibl., Gl. Kgl. Saml. 1106 Fol. Dommen er forevrigt trykt i Pontopp. Ann. III, 601—8.

blikket ikke at tænke, da Christian IV's Sind navnlig siden Kocks Proces var opfyldt af Harme og Mistanke mod Kryptokalvinisterne.

Efter sin Afsættelse levede M. Niels Aalborg i kummerlige Omstændigheder; han havde intet andet at ernære sig selv, sin Hustru og sine Børn med, end hvad han kunde tjene med sin Pen, og det kunde ikke være meget paa en Tid, da Forfatterne i Regelen intet Honorar fik, men ofte maatte lægge Penge til for at faa deres Bøger trykte. Han søgte derfor at forsone sig med Resen, der imidlertid var bleven Sjælands Biskop, og at udslette den Mistanke, som hans Ytringer saavel i Brevet til Kock som i Forklaringen over Aabenbaringen havde opvakt imod ham. Det lykkedes ham da ogsaa, efterat han 1615 havde besvaret fire ham af Resen forelagte Spørgsmaal angaaende Lærdomme, der vare omtvistede mellem Lutheranerne og de reformerte¹). Og et Par Aar efter blev han beskikket til den første Sognepræst ved den nyopbyggede Holmens Kirke i Kjøbenhavn. Her fortsatte han sin Skribentvirksomhed, idet han, »den menige Mand til Bedste«, udgav en Række dels opbyggelige dels oplysende Skrifter, nogle originale, andre oversatte fra Tydsk eller Latin. Saaledes kunde nævnes hans Hus- og Skibspostille, som han »efter Øvrigheds Befaling, ikke uden stor Umag og megen Nattevagt« uddrog af Luthers Postiller, og hans Oversættelse af Philip Kegels »aandelige Betænkninger«, der siden udkom i mangfoldige Oplag. Ogsaa sine medicinske Kundskaber gjorde han Brug af, idet han udgav en Lægebog, der har oplevet forskjellige Oplag og endnu findes hist og her blandt Almuen. Forfatteren omtaler, at den berømte D. Oluf Worm, hans »sønderlig gode Ven«, havde ydet ham Hjælp med dette Skrift; men det vil

---

¹) 1615 d. 8 Aprilis M. Nicolao Michaelis propositi sunt a Resento Articuli 4 sequentes: 1. de praedestinatione, 2. de persona Christi 3. de coena Domini, 4. de baptismo. (Optegnelse i Gl. kgl. Saml. 1464. 4).

ikke desto mindre neppe nu vinde nogen Læges Bifald. I det økonomiske Fag udgav Aalborg en Husholdnings-Calender ledsaget af en »Traktat om Biers Skjødelse, Køers og Faars Sygdomme m. m.» Dog var det især det religiøse, han holdt sig til, og skjønt han fik mange Skrifter udgivne, lader der sig paa vise endnu flere, som han havde udarbejdet, men som paa Grund af den Tids dræbende Censurbestemmelser aldrig kom for Lyset¹⁾. Men forøvrigt vise de gjentagne Oplag, hans Skrifter fik, at han har vidst at træffe Tidens Smag og Behov. Selv hans Forklaring af Aabenbaringen udkom i en ny Udgave 1627, efterat Resen paany havde »censeret« den, og det mistænkelige Sted var udeladt.

Efterat M. Niels Aalborg i henved et halvt Aarhundrede havde staaet i Kirkens Tjeneste og flittig brugt sine Evner og Kræfter, saalænge de strakte til, skrev Kongen d. 15. Febr. 1638 til Biskop Resen, der selv var en Olding, nær de fire Snese: »Eftersom Præsten til Holmen gjøres nu fast gammel, og ikke vel kan forstaa Holmens Kirketjeneste formedelst Alderdom: da bede vi Eder og naadigst ville, at I hannem skal foreslaa, at han samme sin Tjeneste godvilligen vilde resignere; Vi ville hannem derimod nu strax med et Canoni udi vor Kjøbsted Lund forsyne og sidenefter med et Vikarie, naar noget ledigt vorder«. Aaret efter nedlagde Aalborg sit Embede; men levede endnu i 6 Aar, og døde i en høj Alder 1645. Hans Hustru, Anne Axelsdatter, overlevede ham²⁾.

Foranstaaende lille Levnedsskildring var i sin Tid bestemt til at optages i det paatænkte Danske biografiske Lexicon. Foruden de i Noterne anførte Kilder støtter den sig til Aalborgs Skrifter samt til Gjessings Jubellærere II, 88—99; Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne, II, 335—7 og

---

¹⁾ Se Ny kirkehist. Saml. I, 126—9. 544—7.

²⁾ En Søn af M. Niels Michelsen Aalborg ved Navn Axel Nielsen forekommer som Student i Acta Consist. for Marts 1625.

Helvegs Kirkehist. efter Reform. 2 Udg. I, 292—5. Desuden har jeg benyttet følgende Aktstykker, der i deres Helhed ikke før ere trykte, og som maaske derfor passelig her kunne meddeles.

1.

Tvende Breve fra Professor D. Kort Aslaksen til M. Niels Michelsen Aalborg.

a.

Divina benedictione et officiosa salutatione præmissis. Reverende et doctissime vir, amice plurimum colende, perlectis tuis amatissime ad me perscriptis litteris evestigio Reverendum Dn. D. Johannem Resenium conveni, qvo, quid de commentario tuo in Apocalypsin sentiret, certior ab eo fierem. Placet ipsi commentatio hæc tua pietatis et laboris plena: qvam tamen needum, præ alijs plurimis negotijs, legendo absolvere potuit. Ubi hujus lectioni finem imposuerit, promisit se de hoc tuo scripto vel tecum per litteras vel mecum etiam coram communicaturum. Si egomet quoque ulla in re editionem utilissimi hujus operis tui procurare et provehere qveam, non est quod de meo hæc in parte studio et voluntate quicquam addubites. De studioso illo, cui nomen Johanni Raico, qvæ scribis, lubenter abs te accipio. Qvod si idem huc venerit, erit sane et ob tuam commendationem et propriam ipsius virtutem ac eruditionem mihi gratissimus. Et si qva in re illi hic commodare qveam, non intermittam. Qvod avtem Longomontanus ex sententia Dn. Tychonis Brahei in lib. 1 Progymnasmatum de Nova Stella, passim inculcata, asserat, sex annuas in Sole et Luna singulis annis evenire Eclipses, id mirum tibi videri non debet. Hoc enim perpetuæ motuum vices, nullæ vicissitudini obnoxia sed æternitatem æmulantes, satis superqve, comprobant. De qua re, si libet, alias plura. Tu qvæso data occasione ad me libendo rescribito. Ego si qva in re unquam tibi tuisve prodesse avt inservire sustineam, senties me veteris illius, quæ olim inter nos in studiis pietatis et humanitatis intercessit, amicitia neqve qvaquam esse immemorem. Vale cum conjugæ et tota domo qvam felicissime a me mea qve qvam plurimum salutatis. Hafnia die 23 Decemb. Anno 1609.

Tuus *ἐκ τῆς καρδίας*

Cunradus Aslacus B.

Udskrift: Reverendo et clarissimo viro Dn. M. Nicolao Mi-
chaëlio, verbi Divini præconi in Noseby et præposito illius pro-
vinciæ fidelissimo, amico meo et fratri in Christo, perpetuo semper
amando.

Udenpaa Brevet har M. Niels Michelsen Aalborg skrevet følgende:

Mitto ad te dilecte Dn. Johannes Raice¹) hasce, ut vel inde
intelligas meum erga te animum (curo alioqui meam erga te grati-
tudinem declarare neqveam). Progymnasmata illa T. Brahei si pre-
cio velis, rescribe. Dabo operam, prima quaque occasione oblata,
ut Hafniâ illa habeamus. Optime vale et cura tuam valetudinem,
quâ corpus quâ mentem, diligenter.

Tuus

N. M. A.

Brevet er paategnet: Læst in Consistorio 8 Junij Anni 1614.

Orig. i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 184.

b.

Reverende et clarissime vir, amice plurimum honorande et
amande! Commentarius ille tuus in Apocalypsin Johannis jam
dudum a nobis est approbatus. Et sane per me non stetit, quo
minus ante semestre in publicam lucem ederetur. Hanc pro-
rogationem Walkirckio nostro imputabis, qui partim itinere Ger-
manico, partim alijs quam plurimis edendis hucusque detentus
fuit. Ego itaque cum Dn. M. J. Aalborgio egi, qui hanc operam
in se derivari passus est, idque eadem conditione, quam tute in
litteris ad ipsum perscriptis expressisti. Tantummodo submonuit
aliquid a te in ministros typographicos honorarij esse conferen-
dum. Quod te non gravatim facturum mihi persvadeo, ubi hæc
opera calcographica sætui huic tuo in lucem publicam edito postre-
mum colophonem apposuerit. Encomium quoque commeritum
in frontispicio hujus commentarii a me obtinebis. Tu interea de
præfatione brevi et succincta cogitabis. De reliquo tuo in psalmos
Davidicos labore, quid fiet, nihil jam certi spondere avdeo. Egi
tamen quantum in me est, ut voti compos fias, et Ecclesiæ Christi
hæc in parte consulatur, sedulo eniti non desinam. Quod si

¹) Denne Joh. Raicus var en Böhmer — mulig en Discipel af Tyge
Brahe fra Prag — blev 1627 Prof. med. i Upsala, døde 1631 som
Professor i Dorpat (Nordisk Universitetstidskr. 6te Aarg. 4 H. S. 78).

exemplar aliquod huc ad me transmittere voles, equidem id data opportunitate perlustrabo et Senatui Academico commendabo. Cujus suffragio, nisi supremus magistratus impediatur, me impetratum spero, ut publici juris fiat. Libellum quendam meum continentem decadem unam Orationum et Sacrarum Homiliarum, una cum thesibus D. Joh. Resenij, ad te, si recte memini cum filio tuo, transmisi. Harum in litteris tuis mentionem facis. Et illius non. Suspicio itaque eundem interciderit, nec ad manus tuas pervenisse. Id si certo scirem, alterum libenter superadderem. Theses adjunctas lege et graviter perpende. Et sicubi per otium liceat et molestum tibi non fuerit, de hac difficili materia ad me rescribe. His paucis quam felicissime et diutissime vale, a me meaque quam officiosissime salutatus. Hafniæ 27 Octob. Ao. 1610.

Tuus ex animo

Cunradus Aslacus B.

Udskrift: Reverendo et doctissimo viro Dn. M. Nicolao Michaëlio, verbi Divini Præconi in Noseby et Præposito in Villands-herrit, amico suo veteri plurimumque dilecto.

Paategnet: Læst in Consistorio den 8 Junij Anno 1614.

Orig. i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 184. Af begge Brevene ere Brudstykker indførte i Dommen over Aalborg, som er trykt i Pontoppidans Annaler.

2.

Thil Mester Pouel Mortensen, Superintendent wdj Skaanestigt.

Wor sønderlig gunst thilforrn. Wider, at wy komme wdj forfaring, huorledis hederlig mand M. Niels Michelsen, pastor wdj Helsingborg, haffuer ladet en forklaring wdгаа in Apocalypsin, wdj huilcken bogs forklaring, siuffuende Capitel, nogett indfør is om hedningers Saliggjørelse vden throen thil Christum. Oc efterdi sligt icke offuerens stemmer med woris kierckers bekiendelse, tilmed ocsaa findis i Præfatzen, att den schal vere wdgangen med den Theologiske Facultatis Approbation herudi wort Vniuersitet wdj Kiøbenhaffn: Thaa bede wj eder och wille, attj citerer for^{ne} M. Niels at møde wdj Consistorio wdj for^{ne} Kiøbenhaffns Vniuersitet for Rectorc, Professorerne och eder sielff den ottende dag Junij førstkommendis, och da sig for dennem och eder for sligt att erklere, desligeste at foruente, huis vdj samme sag kand bliffue decerneret. Dernest attj retter eders

leilighed effter, saa i vdi egen Person thil for^{ne} thid och sted ochsaa møder thilstede, och med for^{ne} Professorerne kiender vdi samme sag, huad rett kand vere. Dermed scher wor wilige. Befalendes etc. Hafniæ 25 Majj 1614.

Udkast i Geh.-Ark., Aflv. fra Justitsminist., »Kirkevæsen«.

3.

Biskop M. Poul Mortensen Ostrups Stevning.

Pouel Mortenssen, Superintendentens vdi Schaane Stigt, hilser Eder Mester Niels Michelsen, Sognepræst vdi Helsingborg oc Probst vdi Lugude oc Søndre Asbo Herret, kierligen met Gud. Vide maa j, at vor allernaadigste Herre oc Konning er kommen vdi forfarings, huorledis j haffuer ladet en Forklaring vdgaa in Apocalypsin, vdi huilcken Bogs Forklaring, siuende Capitel, noget indforis om Hedningers Saliggjorelse vden Troen til Christum, huilcket formenis icke at stemme offuer ens met vore Kirckers Bekendelse: oc findis tilmet i præfatzen, at den skulle vere vdgangen met den Theologiske facultatis approbation vdi Kiøbenhaffns Universitet. Effter saadanne for^{ne} Aarsager er mig aff Høybemelte Kong. Mat^t naadigst befalet, Eder at citere vdi Rette til at møde in Consistorio vdi for^{ne} Kiøbenhaffns Universitet for Magnifico Domino Rectore, Professorerne oc Mig, den ottende Dag Junii førstkommendis. Thi beder Jeg Eder oc hermet aluorligen paa Kong. Mat^{ts} Vegne befaler, at j tiltæncker paa for^{ne} Tid oc Sted at møde, da Eder faar sligt at erklere, desligeste at foruente hues vdi samme Sag kand bliffue decerneret. Hermet Eder Gud befalendis. Aff Lund den 30 Maji Anno Dni 1614. Vnder min Haand oc Signet.

(L. S.) Pouel Mortensen S. L.
egen haand.

Paategnet: Denne steffning haffuer ieg lest 1614 den j Junii.
Niels Michelssøn A.
egen haandt.

Læst in Consistorio 8 Junii 1614.

Orig. i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 184.

4.

Forhandlinger i Konsistorium d. 8 Juni 1614.

Præsntibus Magnifico Dn. Rectore (M. Johanne Jani Alano),
D. D. Resenio, D. D. Conrado, D. D. Metznero, D. D. Finckio,

D. D. Casparo, M. Paul Martini Episcopo Lundensi, M. Joh. Erasmo, M. Vulfgango, M. Longomontano (Notario M. Gasparo Erasmo Brochmand).

Literæ Serenissimi et potentissimi principis ac Domini, Dn. Christiani IV, regis nostri clementissimi, Hafniæ 25 Maji anni 1614 scriptæ, Paulo Martini vero, Episcopo Lundensi inscriptæ, in Consistorio lectæ sunt, quibus significatur, Sacram Regiam Majestatem intellexisse, M. Nicolaum Michaelium, verbi divini apud Helsingburgenses præconem, c. 7 commentariorum suorum in Apocalypsin dogma de gentilibus citra fidem in Christum salvandis adstruxisse. Quæ doctrina cum non modo e diametro pugnet cum confessione nostrarum Ecclesiarum, sed etiam verbo divino clare adversetur: et auctor interim in epistola præliminari commentarium illum suum totius facultatis Theologicæ calculo approbatum esse diserte affirmat: Serenissima Regia Majestas in literis, quas nominavimus, serio jubet, M. Nicolaus, citatione legitime præmissa, in Consistorio Hafniensi 8 Junij se sistat, judicariam sententiam, expositis primum facti sui rationibus, expectaturus. M. Nicolaus Michaelius autem regio mandato, qua par erat submissa promptitudine, obtemperans, ad dictum diem, videlicet 8 Junij, in Consistorio nostro comparuit: quo jam præsentente prodit Actor Regius, consultissimus Nicolaus Eggebrecht, qui paucis de scopo negotii præmissis, capita accusationis regię, scripta comprehensa, publica Academię Notario recitanda tradidit, ac in novo Copiarum Academicarum libro fidelissime descripta continentur.

Capitibus accusationis ab Academię Notario recitatis, M. Nicolaus Michaelius, postquam et ipse pluscula fuisset præfatus, tum de dolore acerbissimo ex justa Regis Clementissimi indignatione concepto, tum de labore illo improbo commentarii in Apocalypsin elaborandis impenso, rem ipsam tandem aggressus, ad primum accusationis caput, quo agit de gentibus, citra fidem in Christum salvandis, hac verborum formula respondit. Ego, inquit, jam integros 25 annos pastor indignus, erroneam illam sententiam de gentibus citra fidem in Christum salvandis neque pro publica concione unquam docui, neque in privatis colloquiis in medium attuli. Sic me æquus Deus amet! Zwinglianos errores totus detestor, unaque sancte testor, me Zwinglium nunquam

legisse. Erroneum autem illud dogma de salute gentilium citra fidem in Christum e Foxio sum mutuatus: nec tamen ut solidam et immotam sententiam, cui nihil contradici posset aut deberet, libro meo inserui, sed tantummodo ut opinionem doctorum virorum attuli. Interfatur Actor Regius ac M. Nicolaum interrogat: 1. Qui factum, quod errorem, quarto abhinc anno in vulgus publico scripto sparsum, necdum revocasset, quo et legentibus scrupulus sic eximeretur, et ipse suspicione defensionis pertinacis erroneæ sententiæ hac ratione liberaretur. 2. Cur auctores monstrosi istius dogmatis non seductores potius quam doctos viros appellet? Ad quod M. Nicolaus 1. respondet, se hujusce erroris nunquam a quoquam fuisse admonitum, librumque censuræ reverendorum et clarissimorum Theologorum fuisse commissum, antequam publicis typis describeretur. 2. Addebat, vix quenquam inficiari posse, quin Erasm. Roterodamus, Foxius, Ludovicus Vives etc., hujusce sententiæ partim auctores partim defensores, viris doctis merito adnumerentur. At urget Actor Regius, doctrinam Foxii hac in parte neque Confessioni nostrarum Ecclesiarum neque verbo divino conformem esse. Respondet M. Nicolaus, scripta auctorum a se enumeratorum nullo regio mandato inhibita esse; addens interim, se ultro fateri, dogma Foxianum erroneum esse, se illud totò pectore aversari, denique ad errorem palinodia et revocatione emendandum fore longe paratissimum. Porro sancte testabatur, se a Calvinianis in doctrina tam de persona Christi, quam de Sacramentis, divortium facere, ac certo credere, Christum, ubicunque est, totum et indivisum adesse, seque hoc ipsum pro publica concione semper docuisse. Quibus præscriptum in modum, sed oratione paulo fusiore, expeditis, ad particulam illam accusationis capituli primi recto itum est, qua mentionem facit conspirationis cum M. Olao Coccio. Recitabantur autem literæ a M. Nicolao ad M. Coccium perscriptæ, quas M. Nicolaus 1. suas esse affirmabat, 2. sed tumultuarie scriptas, 3. nec ullum earundem exemplar sibi relictum, 4. D. Resenium totum id condonasse. Interloquitur D. Conradus et M. Nicolaum interrogat, quomodo velit id intellectum, quod scripsit in literis ad M. Coccium datis, nempe D. Conradum Coccij parastaten esse. Ad quod M. Nicolaus: D. Conradum fuisse parastaten M. Olai Coccii, sed in rebus tantum licitis et concessis. Porro interrogat Actor Regius

M. Nicolaum, anne fovisset conspirationi **M. Cocci**, ejusque pars quotacunque fuisset? At **M. Nicolaus** constanter negat. Regerit Actor Regius: literis **M. Nicolai** hoc satis probari. Heic conqueritur **M. Nicolaus**, **M. Olaum Coccium** minus ingenue egisse, quod literas suas non scidisset, cum **M. Nicolaus** literas **Coccianas** multo acerbius scriptas lacerasset.

Ad secundum autem accusationis momentum responsurus **M. Nicolaus Michaelius**, binas **D. Conradi Aslachi** literas produxit, quæ Notario Academiae traditæ recitabantur, ac fidelissime citra ullam ullius iotulæ immutatione descriptæ in novo Copiarum Academicarum libro legi possunt. Literis **D. Conradi** jam recitatis, **D. Johannes Resenius** ratus sua interesse ad easdem, qua se attingerent, respondere, in hunc sensum loquutus est: nempe **M. Nicolaum Michaelium** quondam ad se venisse, serioque petiisse, notas, quas in Apocalypsin concinnarat, limare ac recognoscere ne graveretur: se vero respondisse, quod tot tantisque occupationibus esset districtus, ut huic rei vacare haud posset. Cum vero **M. Nicolaus** orando acriter instaret, si non omnia, saltem paucula, idque sparsim, legeret, quo iudicium **D. D. Resenii** vel de ordine in commentariis servato experiri posset; in eo annuit **Resenius**, addens se huic suo promisso etiam satisfecisse, pauculis videlicet in operis tum frontispicio tum calce lectis, expunctis una nominibus (in quæ forte inter legendum incidebat) auctorum, qui a doctrina nostrarum Ecclesiarum erant alieni. Protestabatur insuper **D. Resenius**, **M. Nicolaum** ab eo tempore, quo exhibuit scriptum legendum, de nulla plane re se consuluisse, nec præfationem operi præfixam sibi visam esse, neque aut de errore aut nomine suo epistolæ præliminari inserto vel tantillum scivisse, antequam ejus rei e **Cimbria Chersoneso** moneretur. Interfatus Actor Regius, **M. Nicolaum** interrogabat, an quicquam haberet, quod responsioni **D. Resenii** opponere posset. Ad quod **M. Nicolaus**, literas **D. Conradi** eo fine a se esse productas, ut probatum daret, notas illas suas in Apocalypsin a facultate Theologica esse approbatas. **D. Cunradus** autem cum animadverteret literas suas a **M. Nicolao** scuti instar accusationi opponi, hanc in sententiam, immo his ipsis verbis respondit. Annus jam agitur quintus, ex quo **M. Nicolaus** commentarium suum in Apocalypsin ad me transmisit. Hæsit autem aliquantisper

liber apud me, quem tamen interea neque legi neque approbavi. Postmodum ad me venit ipse auctor M. Nicolaus, de libro suo percontans, an eundem legissem, et quid de eo judicarem? Respondi, me esse juvenem Theologum, qui inconsulto D. Resenio de hac sublimi materia meam censuram non auderem interponere. Itaque tradidi illi suum librum, et rogavi, ut reverendo et cl. D. Joh. Resenio eundem revidendum exhiberet. Ubi vero ipse suam censuram de eodem interposuisset, meum calculum ipsi non defuturum spondebam. Atque ita scriptum illud ipsemet obtulit D. Resenio, qui illud apud se detinuit ultra semestre, atque ita per filium suum ad me remisit, significans se perlustravisse hoc opus, ac permittere, ut imprimeretur. Sed in eo non acquievi, verum postero die ipsum compellavi hac de re, qui eadem quæ prius repetiit. Ego quoque eundem librum obiter per transennam perlustravi, quoad præcipua momenta; sed Deum testor, me illum errorem non legisse aut animadvertisse, quod sciam, multo minus approbasse, aut in æternum approbatum. Et ut constare possit liquido, me cum illo non colluisse, producā scriptum homiliarum a me editum anno 1610, ubi pag. 193 ea habentur, quæ directe adversantur sententiæ illi Zwinglianicæ. Igitur miror, quod cum M. Nicolaus sciret, me esse in alia sententiā de gentibus extra Ecclesiam salvandis, non communicavit mecum de hac sententiā, aut mentem suam aperuerit. Quantum præfationem attinet, non memini me unquam ad illum scripsisse, commentarium a tota facultate Theologica fuisse approbatum: sed tantum a nobis, sc. D. Resenio et me. Interim ego errorem illum nunquam approbavi, nec approbo. Præfationem autem misi ad M. Johannem Alburgium, et, si recte memini, rogavi, ut eam D. Resenio legendam traderet, quod factum non esse doleo. Ego propter varias occupationes eandem non legi. Hactenus D. Conradus. Respondet M. Nicolaus, ea lege librum huc missum, ut a tota facultate Theologica lectus approbaretur aut improbaretur. Interloquutus D. Resenius, a M. Nicolao quærit, an unquam spem fecisset scripti in solidum legendi? Ad quod M. Nicolaus: quadriennium effluxisse, e quo scriptum illud Theologis primum esset oblatum, se eapropter hujus rei non satis recordari: misisse se ut approbaretur, aut improbatum remitteretur. Deinde dirigit D. Resenius sermonem ad D. Conradum in hunc sensum,

nempe se non solitum libros a se perlectos D. Conrado limandos mittere; moris etiam esse, ut emendandi operam in se sumat, qui opus typographo tradit imprimendum: missionem itaque libri ad D. Conradum certissimo indicio fuisse, opus a se non fuisse satis expensum; contra, D. Conradum eo ipso, quod Commentarium istum typographo dedit excudendum, clare testatum esse, se passum operam legendi et emendandi in se derivari. Addebat porro D. Resenius, tantum abesse, ut filio unquam in mandatis dederit, D. Conrado ut significaret, commentarium illum M. Nicolai a se esse approbatum, ut altero die D. Conrado in choro dixerit, se particulam operis tantum legisse, nec dubitare, quin D. Conradus librum, ut auctori promisserat, accurate esset perlecturus. Respondet M. Cunradus, se mentem Resenii aliter non esse assequutum, quam quod totum librum perlegisset, ac perlectum approbasset. Et addidit D. Conradus, nunquam a se M. Nicolao factam spem totius libri legendi. Ad quod M. Nicolaus, librum oblatum esse, ut totus legeretur. Interloquutus D. Resenius dixit, literas inter eos hac de re esse commutatas, ac ipsos mutuas operas promississe. Respondet D. Conradus, quod in literis nusquam promississet, se passurum operam legendi aut emendandi in se solum derivari. Quoniam vero D. Conradus arbitrabatur, se, cum M. Johanni Alburgio librum excudendum traderet, mentionem fecisse de præfatione D. Joh. Resenio exhibenda, advocabatur M. Alburgius, qui interrogatus de hac re clare dixit, D. Conradum sibi et librum et præfationem tradidisse; et addidit, se præfationem ad D. Resenium non misisse, nec tale quid, quod sciret, sibi a D. Conrado in mandatis datum fuisse. Hæc autem cum utrinque copiose essent ventilata, interrogat tandem M. Nicolaum Actor Regius, qua ratione probare posset, commentarium illum suum communi facultatis Theologicæ consensu editum esse. Respondet M. Nicolaus: præfationem scriptam ad D. Conradum misi, quod si id, quod scriptum erat, Theologis minus probaretur, ab iisdem deleri potuisset, præsertim cum ego in Noseby habitaverim, neque præsens adesse potuerim, ut rem omnem in propria persona peragerem. Nec tamen hæc eo nomine dico, quod putem me extra omnem erroris aleam positum esse: immo me graviter deliquisse, ultro fateor: quo quoque nomine consultissimum Nicolaum Eggebrecht etiam atque etiam rogatum

cupio, velit S. R. M. meis verbis humillime significare, quod serio atque ex animo doleam me errorem adeo grandem errasse, paratum etiam esse ad eundem prima quaque occasione revocandum, submisso denique petere, dignetur pro nunquam digne laudata clementia mihi veniam suppliciter petenti benigne ignoscere. Vos quoque patres Academiae conscriptos, præceptores honorandos, teque Lundensem Episcopum, fautorem optimum, eadem animi demissione obsecratos volo, dignemini illustrem et magnificum Regis Cancellarium meo nomine convenire, velit ejus magnificentia me apud S. R. M. sua intercessione juvare, ne res meæ jam nimium nutantes summi juris rigore plane collabescant. — Sed cum Academia iterata intercessione apud magnificum Cancellarium nihil obtineret, Serenissimo Rege pronunciationem sententiæ omnino urgente, tandem re bene deliberata nos Rector, Professores et Paulus Martinus Superintendens Lundensis communibus votis censemus et pronunciamus, quod quandoquidem prænominatus M. Nicolaus deprehendatur non permansisse in sincera doctrinastrarum Ecclesiarum, neque id ipse diffiteatur, sed deploret potius atque adeo offerat se ad revocationem cum omni emendatione, quantum in ipso fuerit, quod oportet fieri: neque illud tamen, quod sic admissum est, ita satis emendari posse videatur, quod scriptum illud impressum hoc quadriennio huc et illuc distractum, ut rursus distracta exemplaria haberi non possint, scrupulo procul dubio in multorum animis relicto, neque ipse interea mature cogitarit de emendatione ejusmodi, priusquam jam publice citaretur, atque ita commiserit graviter in Ordinationem Regiam, præter alia, quæ in propositis ab Actore Regio continentur: Eapropter meritis sit, ut privetur officio, cui jam præfectus est, nisi voluerit S. R. M. pro innata sibi bonitate ipsi suppliciter confugienti ad misericordiam ignoscere clementissime. De approbatione autem ejusmodi erroris, quam prætendit ex literis D. Conradi, neque satis probavit, pluribus agetur. si quando opus fuerit.